

REPRESENTATIE VAN ALGEMENE NAMEN EN EIGENNAMEN IN HET MENTALE LEXICON: NEUROLINGUISTISCHE EVIDENTIE

Josef Bayer

1 Inleiding¹

Er bestaat een duidelijk verschil tussen eigennamen en algemene namen. Eigennamen hebben betrekking op iets unieks, zoals *Aristoteles* of *Zwitserland*, terwijl algemene namen betrekking hebben op meerdere individuen of eigenschappen, zoals *schaap* of *woede*. Dit onderscheid is eenvoudig te maken. Gaat het er echter om de betekenis van eigennamen en algemene namen wetenschappelijk te onderzoeken, dan stuit men op beduidende verschillen in de taal filosofische uitspraken daarover. In dit artikel zal ik twee richtingen tegenover elkaar stellen, daarbij sterk simplificerend. Enerzijds is dat de beschrijvingstheorie, zoals die door Frege, Russell en tot op heden Searle vertegenwoordigd wordt, en anderzijds de referentietheorie, zoals die door Mill, Putnam en Kripke vertegenwoordigd wordt. De vraag daarbij is, wat het betekent een eigennaam (in tegenstelling tot een algemene naam) correct te gebruiken. De beschrijvingstheorie stelt dat de referent van een eigennaam óf door een verwijzingshandeling óf door een of andere succesvolle verbale aanwijzing vastgelegd is, bijvoorbeeld: *Aristoteles* is 'de leraar van Alexander de Grote'. Searle (1971) erkent dat eigennamen niet kunnen dienen om een referent te beschrijven of bekend te maken, terwijl kenmerken dat wel kunnen. Volgens Searle hebben eigennamen in zoverre wel een betekenisinhoud (in de zin van Frege's *Sinn*) dat ze 'logisch verbonden' zijn met de karakteristieken (eigenschappen) van hun referenten. Deze karakterisering kan onjuist zijn. Alexander zou bijvoorbeeld niet de leraar van Alexander geweest kunnen zijn. Mocht dit blijken, dan zou men toch niet mogen concluderen dat er tot nu toe geen sprake was van *Aristoteles*. Ook als een kenmerk fout is, blijft de referent als individu geconceptualiseerd. Searle stelt daarom voor dat, ook als afzonderlijk geïdentificeerde kenmerken van een referent onjuist zouden zijn, ten minste één kenmerk noodzakelijkerwijs waar moet zijn. Dit kenmerk moet natuurlijk de referent kunnen identificeren.² Dus om de naam *Aristoteles* zinvol te kunnen gebruiken, moet er ten minste één kenmerk zijn dat toereikend is om de extensie van de naam vast te stellen. Kripke (1980) noemt dat de 'cluster-of-descriptions' theorie. Hij wijst deze theorie af, onder andere omdat er zo goed als geen identificerende kenmerken zijn die men zeker voor noodzakelijk waar kan houden. Volgens Kripke verwijst men met het gebruik van een eigennaam onwillekeurig naar zijn referent, ook wanneer men over geen enkel (niet triviaal) kenmerk beschikt. Een spreker verwijst dus ook dan naar *Aristoteles* als hij niets over hem weet. De reden is, volgens Kripke/Mill, dat eigennamen

geen algemene intensie hebben en hun referenten niet via de omweg van intensies vastleggen. Dat betekent natuurlijk in geen geval dat eigennamen niet steeds in het idiolect van de spreker met (mogelijk sterk uiteenlopende) kenmerken in verbinding kunnen staan. Deze verbinding berust echter op toeval en is dus niet door een vaststelling van de intensie door de taalgemeenschap geregeld.

In de volgende uiteenzetting over eigennamen en algemene namen zal ik me op het terrein tussen semantiek en cognitieve neuropsychologie begeven. Ik zal aantonen dat er moderne en tot nu toe door de taal filosofie genegeerde empirische evidentie is die invloed kan hebben op de discussie over de semantische status van algemene namen en eigennamen (en ook andere categorieën). Onderzoeksartikelen op dit gebied zijn onder andere: Saffran, Schwartz & Marin (1976), McKenna & Warrington (1978, 1980), Stachowiak (1982), Semenza & Zettin (1988), Poeck & Luzzatti (1989). Vanwege ruimtegebrek kan ik niet ingaan op deze studies. Een overzicht wordt gegeven in Bleser & Luzzatti (1987).

Men dient er rekening mee te houden dat het bij alle van toepassing zijnde neuropsychologische data in principe gaat om de *verwerking* en het *oproepen* van namen uit het mentale lexicon, dus om aspecten van de taalverwerking. Taal filosofisch en linguïstisch onderzoek abstraheert gewoonlijk van deze aspecten en beperkt zich tot een *representatietheorie*. Of en hoe verwerkingsgegevens de representatietheorie beïnvloeden, hangt uiteindelijk af van hoe abstracte representaties zijn geïmplementeerd in een multimodaal verwerkingsmodel, dat wil zeggen in de processen die bij auditieve/visuele en bij verbale/schriftelijke taalproductie betrokken zijn. Er bestaat tot nu toe geen definitieve formele theorie daarover³, maar mijns inziens moet op methodologische gronden worden uitgegaan van een zo nauw mogelijke relatie. De volgende opmerkingen dienen in het licht van dit *caveat* gelezen te worden.

2 Casusbeschrijving

Sinds enige jaren bestuderen Ria de Bleser (Aken) en ik een patiënt met neuropsychologische stoornissen.⁴ Deze patiënt, H.J., is een nog jonge vrouw van relatief eenvoudige afkomst. Zij is ongeveer twintig jaar geleden getroffen door een herseninfarct, ten gevolge waarvan zij afatisch werd. In het begin leed zij aan een afasie van Broca met duidelijk agrammatisme. De afasie is snel verminderd en H.J. spreekt nu min of meer normaal. Zij lijdt echter nog aan een ernstige leesstoornis, een zogenaamde *diepe dyslexie*, zoals uitgebreid beschreven in Coltheart, Patterson & Marshall 1980. Dergelijke patiënten kunnen het geschrevene uitsluitend via een semantische route (in de zin van Mortons logogenmodel) waarnemen en niet door middel van grafem-foneemomzetting. Dit heeft onder andere tot gevolg dat (a) er regelmatig semantische paralexieën gebruikt worden, (b) grafemisch legale nonwoorden (zoals de nonwoorden *Funst* en *Konger*, in vergelijking met bestaande woorden als *Kunst* en *Honger*) helemaal niet gelezen kunnen worden, en (c) woorden

met een abstracte betekenis en grammaticale morfemen van de gesloten klasse ('functie-elementen') veel slechter geïdentificeerd worden dan woorden met een concrete betekenis.

3 Algemene namen

H.J. is in verscheidene leesexperimenten met verschillend linguïstisch materiaal onderzocht. Hier komt slechts een gedeelte daarvan aan de orde. In Tabel 1 en in (1) zijn het scoreprofiel van H.J. en enkele voorbeelden van paralexieën weergegeven.

	aantal stimuli	correct in %
woorden	80	64
nonwoorden	20	-
concrete woorden	40	88
abstracte woorden	40	38
inhoudswoorden	60	87
functiewoorden	60	47

Tabel 1 H.J.'s lezen van monomorfemische woorden
(uit: Bayer & De Bleser, 1989).

(1)	Doelwoord	H.J.'s reactie
	Beil	Hammer
	(bijl)	(hamer)
	Grund	Boden
	(grond)	(bodem)
	Eisen	Stahl
	(ijzer)	(staal)
	Menge	Gruppe
	(menigte)	(groep)
	Dunst	Qualm
	(damp)	(walm)
	tapfer	mutig
	(dapper)	(moedig)
	trübe	das Wetter ... bewölkt
	(somber)	(het weer ... bewolkt)
	ledig	nicht verheiratet
	(vrij)	(niet getrouwd)

retten	helfen
(redden)	(helpen)
saufen	trinken
(zuipen)	(drinken)
stechen	Messer ... irgendwas schneiden
(steken)	(mes ... iets snijden)

Wat hier gebeurt, is duidelijk: de patiënt analyseert het woord visueel en komt na dit verwerkingsstadium direct in haar semantische lexicon.⁵ Voor die woorden, waarop zij een correcte reactie geeft of waarvoor zij een semantische paralexie of een adequate omschrijving gebruikt, is het duidelijk dat ze een semantisch adres vindt. Maar aangezien H.J. geen enkele toegang heeft tot een grafematische analyse, dat wil zeggen dat zij woorden en morfemen van haar taal holistisch - zoals Chinese karakters - interpreteert, kan zij haar reactie fonologisch niet in overeenstemming brengen met de grafematische structuur en worden er semantische paralexieën gebruikt, zoals in (1).

Het lijkt of H.J. ook die woorden en morfemen die zij veel slechter kan lezen of waarop ze helemaal geen reactie geeft, semantisch interpreteert. Zo worden bijvoorbeeld de derivationale morfemen als *-chen*, *-lein*, *-in*, *-bar*, zoals in *Tür-chen* (*deurtje*), *Männlein* (*mannetje*), *Studentin* (*studente*), *abwaschbar* (*afwasbaar*) bij het lezen niet uitgesproken, maar wel als een betekenisdragend element opgevat en semantisch geparafraseerd, zoals *kleine Tür* (*kleine deur*), *Mann ... aber klein* (*man ... maar klein*), *Student ...ne Frau ... Studentin* (*student ... vrouw ... studente*), *das kann man abwaschen* (*dat kan je afwassen*). Een extreem geval is het lezen van modale en hulpwerkwoorden. H.J. scoort hierbij slechts 13 % goed. Toch waren haar prestaties op een zinsbegripstest, waarbij uit twee plaatjes; bijvoorbeeld *der Junge muß in die Schule gehen* (*de jongen moet naar school gaan*) en *der Junge darf in die Schule gehen* (*de jongen mag naar school gaan*) het juiste gekozen moet worden bij een aangeboden zin, duidelijk boven kansniveau. Er is dus iets voor te zeggen dat het bij het falen van deze patiënt om een *output*probleem gaat, dat door de afwezigheid van grafeem-foneem omzetting bij het lezen versterkt wordt. Betekenissen kunnen bij het lezen niet met fonologische beelden verbonden worden, maar moeten louter op grond van de semantiek gegenereerd worden. Wat zich dan voordoet is duidelijk een *definitieprobleem*: aanschouwelijke referenten en duidelijk omschrijfbare eigenschappen kunnen makkelijker met overeenkomstige woordvormen verbonden worden, of er kunnen makkelijker definiërende omschrijvingen van gegeven worden, dan abstracte woorden. Dit verklaart waarom abstracte woorden veel slechter gelezen worden dan concrete woorden en waarom lexicale ambigüiteiten altijd ten gunste van de concrete betekenis opgelost worden (*Boden* voor *Grund*, *Gruppe* voor *Menge*, *zahlen* voor *kosten*). Voor functiewoorden is het dikwijls onmogelijk een referentiële betekenis, die dan ook nog door een leek geformuleerd moet worden, te geven. Daarom is het dus niet verwonderlijk, dat dergelijke woorden zonder grafematische controle nauwelijks uitgesproken kunnen worden.⁶

4 Eigennamen

We komen nu bij de eigennamen. H.J. kan eigennamen principieel niet hardop lezen, noch voornamen, noch namen van steden, noch achternamen van beroemde personen enz. Er worden echter zo goed als geen semantische paralexieën gebruikt. Tabel 2 toont de prestaties op een test van 90 in het Duits gangbare voornamen. Mannelijke voornamen eindigen gewoonlijk op een consonant (*Egon, Hermann, Fritz*), vrouwelijke op een vocaal (*Helga, Claudia, Beate*). Er is voor gezorgd dat ook tegenvoorbeelden, zoals *Bruno, Bodo, Helge* enerzijds en *Iris, Gertrud, Hedwig* anderzijds in de test voorkomen. Zo kon gecontroleerd worden of de patiënt zich oriënteert op de grafematische structuur van het woord of, tegen de verwachting in, toch een grafematische-fonologische strategie gebruikt. De resultaten laten duidelijk zien, dat een dergelijke strategie geen rol speelt: de tegenvoorbeelden ontlokken hetzelfde reactiepatroon als de regelmatige voorbeelden. Vervolgens werden minimale paren, zoals *Ruth/Knuth, Paula/Paul* aangeboden.

	correct	geen reactie	andere naam	goede geslacht
regelmatig <i>Helga/Egon</i> (n=20)	2	18	-	20
onregelmatig <i>Iris/Bruno</i> (n=20)	3	17	-	19
minimaal paar (I) <i>Ruth/Knuth</i> (n=20)	2	18	-	17
minimaal paar (II) <i>Paula/Paul</i> (n=30)	1	27	2	26
Totaal (n=90)	8	80	2	82

Tabel 2 Lezen van voornamen (ruwe scores)

Wat duidelijk opvalt zijn de 'geen reacties'. De patiënt weet echter wel (a) dat het om een voornaam gaat en (b) welk geslacht de drager van de voornaam

heeft. Zij is daarentegen bijna altijd hulpeloos bij het omzetten van het gelezene in een uitspreekbare output. Theoretisch gezien zijn er twee mogelijkheden hoe het in haar geval tot een output zou kunnen komen. Ten eerste zou de patiënt bij namen, waarvan de drager bekend is, een beschrijving van de persoon kunnen geven (bijvoorbeeld bij *Willy* zou ze de haar zeker bekende sociaaldemocratische politicus Willy Brandt kunnen noemen). Dit gebeurt echter niet. Ten tweede zou zij tot een paradigmatische verwisseling kunnen komen. Haar foute reacties bij algemene namen zijn overwegend (ca. 30 %) paradigmatische paralexieën, bijvoorbeeld *Herd/Ofen* (*haard/oven*), *Eisen/Stahl* (*ijzer/staal*), *Beil/Hammer* (*bijl/hamer*). Bij eigennamen zouden zich eveneens paradigmatische verwisselingen kunnen voordoen. Zoals Tabel 2 toont, zijn dergelijke reacties uiterst marginaal en niet te vergelijken met de veelvuldigheid van paradigmatische verwisselingen bij algemene namen. Het inherente kenmerk voor het geslacht van de naam schijnt dus te zwak te zijn om een klasse te selecteren, waarbinnen dan substituties volgen kunnen.

Om te onderzoeken of de bekendheid van de referent van belang is, zijn H.J. 90 namen (voor- en achternamen) van bekende personen aangeboden. Van 45 Duitse achternamen waren er 15 met een algemene naam homografisch, bijvoorbeeld *Helmut Kohl*, *Franz-Josef Strauß*, *Romy Schneider*. De resultaten staan vermeld in Tabel 3.

	voor- + achternaam	voornaam	achternaam
n=90	2	2	13*

Tabel 3 Lezen van namen van bekende personen (ruwe scores)
(*8/13 homografisch met algemene namen).

De reacties zijn in (2) volledig weergegeven, waarbij ook aangegeven is of H.J. de betreffende persoon kent (+) of niet (-). Het cursieve gedeelte geeft de overeenkomstige algemene naam aan.

(2)	te lezen eigennaam	H.J.s reactie	bekend
	Maria Callas	Maria	+
	Rock Hudson	Rock Hudson	+
	Joschka <i>Fischer</i>	<i>Fischer</i>	+
	Kurt <i>Biedenkopf</i>	<i>Kopf</i>	+
	Günter <i>Grass</i>	<i>Grass/Gras</i>	-
	Helmut Schmidt	Brandt	+
	Romy <i>Schneider</i>	<i>Schneider</i>	-
	Rudolf <i>Schock</i>	<i>Schock</i>	-
	Rainier-Werner Fassbinder	<i>binden</i>	+
	Charlie <i>Chaplin</i>	<i>Charlie Chaplin</i>	-

<i>Konrad Adenauer</i>	<i>Adenauer</i>	+
<i>Franz-Josef Strauß</i>	<i>Strauß</i>	+
Wolfgang-Amadeus Mozart	Mozart	+
Johannes <i>Rau</i>	<i>Rau/rauh</i>	+
Willy <i>Brandt</i>	<i>Brandt/Brand</i> oder?	+
Helmut <i>Kohl</i>	<i>Kohl</i>	+
Catharina Valente	Valente	+
Johannes von Thurn u. <i>Taxis</i>	<i>Taxi</i>	-
Lady Diana	Diana	+
Franz Beckenbauer	Beckenbauer	+

Het is duidelijk dat veel achternamen alleen gelezen kunnen worden, omdat zij homografisch zijn met een algemene naam. Dit is helemaal duidelijk te zien in een geval als *Romy Schneider*, van wie de achternaam correct gelezen wordt, terwijl H.J. aangeeft de persoon niet te kennen. Tekenend is ook dat woorddelen met de betekenis van een algemene naam er uitgehaald worden (zoals *Kopf* en *Taxi*).

Tabel 4 toont de resultaten van het lezen van de namen van Duitse steden.

	correct	substitutie
n=20	4	1

Tabel 4 Lezen van namen van Duitse steden (ruwe scores).

Zo werd ook het lezen van namen van landen onderzocht. Het enige wat de patiënt spontaan uit, als zij niet de fonetische vorm bereikt - wat zelden het geval is - is of het om een stad of een land gaat.

Deze resultaten bevestigen min of meer wat al door het falen bij het lezen van voornamen duidelijk geworden is: óf het antwoord is correct, wat steeds het geval is als H.J. een hoogfrequent woord aanschouwelijk representeert en dat met de fonologische vorm stevig verankerd heeft, óf er wordt - zoals in de meeste gevallen - geen reactie gegeven. Dit is alleen verklaarbaar - en daar gaat het om - als men aanneemt dat het semantische lexicon geen of slechts een zeer summiere aanwijzing geeft, hoe het geschrevene geverbaliseerd kan worden.

5 Benoemen van eigennamen en algemene namen

Tot nu toe is gebleken dat de patiënt eigennamen en algemene namen niet op dezelfde manier kan verwerken. Als gegevens over verwerking al iets over representatie zouden kunnen zeggen, dan is bij H.J. eerder de theorie over eigennamen van Kripke dan die van Searle van toepassing. Het semantisch

systeem lijkt wat eigennamen betreft leeg te zijn, oftewel slechts elementaire kenmerken zoals 'mannelijk', 'vrouwelijk', 'stad', 'land te specificeren. Bij het leesonderzoek werden evenwel ook de volgende reacties waargenomen:

(3) te lezen naam	H.J.s reactie
Josef	so heißt mein Vater (<i>onderzoeker</i> : wie heißt Ihr Vater denn?) <i>patiënt</i> : äh...?) (zo heet mijn vader) (<i>onderzoeker</i> : hoe heet uw vader dan?) <i>patiënt</i> : eh...?)
Poeck Tirol	Professor da warn wir schon mal auf Urlaub (daar zijn we een keer op vakantie geweest)
Vietnam	ich glaube viel Krieg (ik geloof veel oorlog)
Australien	weit weg ... Känguruhs (ver weg ... kangoeroes)

Er moet dus een zodanige episodische verbinding tussen de eigenaam en de drager van die naam mogelijk zijn, dat bij het lezen via de semantische route, een prikkel ontstaat vanuit deze episodisch opgeroepen representatie. Wat de doorslag geeft, is dus niet dat eigennamen in vergelijking met algemene namen zo veel minder reacties oproepen, maar dat bij het oplezen van eigennamen geen paralexieën gebruikt worden. Als er dan een reactie gegeven wordt, dan is dat een doelmatige die direct naar een persoon leidt. Maar waarom kan de correcte naam niet extern opgeroepen worden, dus via identificatie van de referent zelf? Dit zou primair bij de naam van haar vader te verwachten zijn. De reden van het mislukken is, dat H.J. een bijkomende stoornis heeft, die niet alleen het lezen van eigennamen onmogelijk maakt, maar ook het benoemen met behulp van eigennamen bemoeilijkt.

H.J. benoemt plaatjes met algemene namen en werkwoorden perfect. Bij het benoemen van dertig plaatjes met eigennamen benoemt zij er maar dertien goed, dus minder dan vijftig procent. (4/6 steden, 3/6 personen uit de amusementswereld, 1/6 politici, 1/6 landen, 4/6 automerken⁷). H.J. lijkt bij het benoemen, meer dan gezonde taalgebruikers, terug te grijpen op haar semantische lexicon. Dit semantische lexicon heeft duidelijk onvoldoende structuur te bieden om de klankrepresentatie van de naam op te kunnen roepen. Op dit probleem kom ik later terug.

Een soortgelijk beeld vertoont P.C., een niet-afatische of -dyslectische Italiaan, die door Semenza en Zettin (1988) beschreven is. De belangrijkste data uit deze studie zijn in Tabel 5 weergegeven.

groenten	15/15
fruit	15/15
lichaamsdelen	18/18
kleuren	15/15
letters	23/23
vervoermiddelen	15/15
pastasoorten	6/ 6
zitmeubels	6/ 6
<hr/>	
beroemde personen	0/20
bekende steden*	0/15
landen*	0/10
rivieren*	0/ 8
bergen	0/ 8
<hr/>	

Tabel 5 Benoemprestaties (ruwe scores) van P.C.
(uit: Semenza & Zettin, 1988).

*Afgebeeld op zogenaamde 'blinde' landkaarten.

Bij P.C. is een bijna totale discrepantie te zien tussen het intacte benoemen van objecten (met algemene namen) en het gestoorde benoemen van personen, steden, landen, bergen (met eigennamen).

Een interessant feit met betrekking tot patiënt H.J. is verder, dat bij het herhalen van woorden en nonwoorden dezelfde dissociatie optreedt als bij het lezen. Zij kan bestaande en haar bekende woorden goed herhalen, maar is niet in staat nonwoorden na te zeggen.

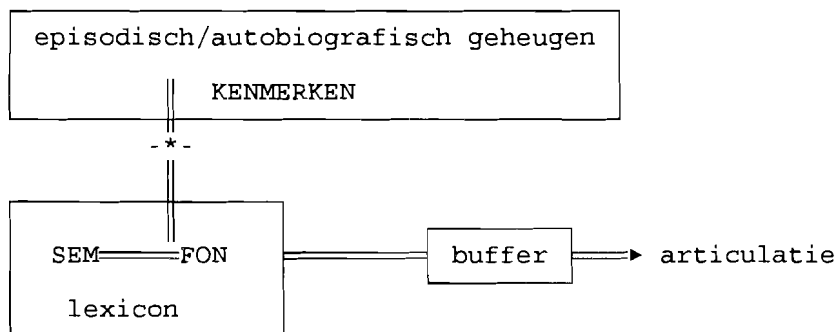
De Bleser (persoonlijke mededeling) heeft in een nog te publiceren onderzoek vastgesteld, dat een Nederlandse, niet-afatische, split-brainpatiënte, met een korte-termijn geheugen dat niet meer dan drie elementen kan bevatten, niet in staat is nonwoorden na te zeggen. Zij is evenmin in staat nieuwe eigennamen na te zeggen of te leren. Een verklaring hiervoor is op dit moment nog speculatief, maar het lijkt alsof woorden slechts onder één voorwaarde probleemloos opgroeppen kunnen worden, namelijk wanneer zij door het semantische lexicon 'gedragen' worden. Bij nonwoorden is dat duidelijk niet het geval, want die hebben geen lemma in het mentale lexicon. Het systeem is dan enkel en alleen aangewezen op een segmentele fonologische analyse en een intact linguïstisch werkgeheugen (korte-termijn geheugen). H.J. kan geen nonwoorden nazeggen omdat zij zonder steun van haar semantische lexicon geen segmentele fonologische analyse en evenmin een grafematische kan plegen. De Nederlandse patiënte met een beperkte inprenting in het korte-termijn geheugen kan geen nonwoorden nazeggen, omdat bij pseudoworden die bestaan uit een arbitraire opeenvolging van vier fonemen, haar opslag al overbelast is. Hier gaat het er echter om, waarom bij een dergelijke stoornis eigennamen zich anders gedragen dan algemene namen. Hierop zal in de nu volgende discussie worden ingegaan. Daarnaast zal geprobeerd worden

duidelijk te maken, in hoeverre deze bevindingen invloed hebben op de theorie van de semantiek van namen.

6 Discussie

De casus H.J. toont aan, net als andere casusbeschrijvingen, dat eigennamen in het mentale lexicon niet dezelfde status hebben als algemene namen. Deze constatering is zonder meer met iedere serieus te nemen semantische theorie van namen te verenigen. Daarom richten we ons op een interessantere kwestie, namelijk hoe de mentale representaties, die deze dissociatie in het gedrag mogelijk maken, eruit zien. Zoals boven al aangetoond, zal geen van de theorieën over eigennamen (ook niet die van Kripke) bestrijden, dat in het idiolect van de spreker een eindig aantal eigennamen met een feitelijke beschrijving verbonden is. Een kenner van moderne muziek verbindt misschien met de naam *Aribert Reiman* de componist van de opera 'Lear', een pianist die Schönbergs pianowerken op plaat heeft opgenomen en die vaak de bariton Dietrich Fischer-Dieskau begeleidt. Iemand anders verbindt met deze naam slechts dat bij de referent hoogstwaarschijnlijk om een mannelijk persoon van Duitse afkomst gaat. De vraag is dan of het lexicon van de muzikkenner een cluster van beschrijvingen bij de fonemische of grafemische vorm /aribert reiman/ bevat, zij aan zij met analytisch juiste en contingente, stereotypische uitspraken die passen bij een of andere soortnaam. Dat zou het geval kunnen zijn. In de psychologie is dit evenwel niet onomstreden. Het hoeft niet zo te zijn, dat we alles wat we over de wereld weten in één enkele enorme opslagplaats bewaren. Zo maakt Tulvin (1972), in een iets andere context, een onderscheid tussen een *semantisch* en een *episodisch geheugen*. Volgens Tulvin is het semantische geheugen een mentale thesaurus, waarin betekenissen en hun onderlinge relaties tijdloos vastgelegd zijn, en wel volgens bepaalde algoritmische procedures ten behoeve van de symboolmanipulatie.⁸ Het episodische geheugen daarentegen slaat tijdsgebonden gebeurtenissen en hun onderlinge ruimtelijke relaties op, bijvoorbeeld dat men enige tijd geleden een lichtflits heeft gezien, gevolgd door lawaai, dat men tijdens de laatste vakantie een gepensioneerde kapitein is tegengekomen die leuke moppen vertelde, dat men morgen om negen uur een afspraak heeft, dat in een experiment het woord *dax* samen met het woord *frigid* voorkwam, enzovoort.⁹ Met enige moeite kan men deze karakterisering van het episodisch geheugen uitbreiden en aannemen dat daarin het actuele weten over het een en ander opgeslagen is, bijvoorbeeld een karakterisering van Aribert Reiman. Terwijl men voor het semantische geheugen enige homogeniteit bij de gebruikers van een taal kan veronderstellen, wordt aangenomen dat het episodisch geheugen van spreker tot spreker radicaal verschilt. Als een willekeurige spreker van het Duits niets weet over Aribert Reiman, zal dat niemand verbazen; wanneer deze spreker niet weet dat een schaap een dier is of dat sterren in het donker te zien zijn, zal men echter wel degelijk vreemd opkijken.

Dan komen we nu toe aan de opbouw van het mentale lexicon. Het lexicon moet zeker voor elk lemma over de trichotomie van syntactische, semantische en fonologische informatie beschikken. Uit de psycholinguïstiek is bekend dat bij contact met een woordvorm meteen de bijbehorende semantische informatie vrijkomt, zelfs wanneer die - in het geval van lexicale ambiguïteit - in een bepaalde context niet gewenst is.¹⁰ Eigennamen nu, zijn woordvormen die net zoals andere morfemen van de taal, een fonologische representatie hebben die óf vast verankerd ligt in het lexicon, óf door de lexicale fonologie gecompliceerd moet worden. Zoals we gezien hebben, is bij H.J. de semantisch-lexicale representatie voor arbitraire voornamen minimaal. In feite is dit tot het kenmerk SEXE beperkt. Hebben we nu met een autobiografische semantische invulling van een woordvorm te maken en staat het episodische geheugen los van het centrale semantische systeem, dan moet bij het benoemen van een eigenaam een verbinding tussen het episodische geheugen en het lexicon gelegd worden. Men kan het produceren van een eigenaam dan voorstellen als in Figuur 1.

Figuur 1 Oproepen van eigennamen

De fonologische vorm is met een semantische vorm in het lexicon verbonden, maar er moeten ook verbindingen bestaan tussen de vorm van een eigenaam en het autobiografische systeem. Dergelijke verbindingen kunnen door een neurologische aandoening gestoord of ontoegankelijk zijn. Laten we aannemen dat de route die een woordvorm uit een extralexicaal, episodisch kenmerk betreft, gestoord is en dat de intralexicale afbeelding van de woordvorm wat de semantische en syntactische representatie betreft intact is. In dat geval is de produktie van eigennamen ten opzichte van de produktie van algemene namen bemoeilijkt of onmogelijk. We weten dat H.J., net als P.C. eigennamen wel begrijpt. Het moet dus zo zijn dat eigennamen niet op dezelfde manier als algemene namen voor de *taalproduktie* opgeroepen kunnen worden. Hoe kan dat?

Voor H.J. lijkt het in ieder geval zo te zijn, dat zij zich bij haar taalproduktie en bij het lezen uitsluitend op *semantische* strategieën kan beroepen. Als nu eigennamen - zoals Scarle beweert - op dezelfde wijze als algemene namen

over intensies beschikken, dan blijft het onverklaarbaar dat deze betekenissen, die in alle hier beschouwde gevallen 'concreet' zijn, niet met beschikbare woordvormen verbonden en uitgesproken kunnen worden. Anderzijds is er in de huidige wereld geen reden te bedenken waarom de vader van de patiënt *Josef* en de haar behandelende professor *Poock* zouden heten. De samenhang tussen vorm en inhoud berust alleen op het toeval van de naamgeving. Het verwijzen wordt niet door een kenmerkstructuur gesteund die bijvoorbeeld ook op andere entiteiten van toepassing zou zijn. De conceptuele structuur van de eigenaam blijft dus geïsoleerd van het semantische systeem. Algemene namen beschikken daarentegen over een rijke semantische structuur, die door het mentale lexicon en het daarin opgeslagen formele weten gesteund wordt. Hoewel de kenmerken natuurlijk eveneens arbitrair zijn, is er een heel arsenaal mogelijkheden om het kenmerk door middel van klassekenmerken op te roepen. De doorslaggevende bevinding met betrekking tot de semantiek van eigennamen en algemene namen lijkt dus te zijn, dat de laatste geheel deel uitmaken van het linguïstische systeem, terwijl de eerste hun volledige conceptuele structuur uit een ander vakje van de geest betrekken en in het lexicon vermoedelijk slechts formeel verankerd zijn.

De referentiële theorie van eigennamen is in zijn naieve uitleg onhoudbaar, omdat sprekers bij vertrouwdheid met een naamdrager duidelijk een semantisch-conceptuele inhoud met de naam verbinden. De theorie van eigennamen moet van nu af aan erkennen dat er zoiets als een minimale lexicale categorie van namen (persoonsnamen, stedenamen, landnamen enzovoort) bestaat. Zo wordt er ook tegemoet gekomen aan de intuïtie dat een naam als *Adolf Hitler* in een voorstelbare, mogelijke wereld niet zonder meer naar een bepaalde citroen verwijzen kan, hoewel deze naam natuurlijk wel, zoals Kripke zegt, naar een persoon kan refereren die zijn hele leven rustig in Linz doorgebracht heeft. Wordt aan deze voorwaarden voldaan, dan is de theorie van directe referentie volstrekt met de hier voorgestelde neurolinguïstische resultaten verenigbaar. Zij wordt daardoor bevestigd, dat bij een episodische verbinding van naam en de naamdrager, de naam in een duidelijk arbitraire verhouding tot de drager staat. De theorie van eigennamen die niet-descriptieve intensies aanneemt, heeft problemen met het verklaren van de gegevens, wanneer er geen aanzienlijke aanvullende aannames gemaakt worden.

Noten

* De auteur is verbonden aan de Heinrich-Heine-Universität, Düsseldorf. Hij wenst op deze plaats zijn dank te betuigen aan Roelien Bastiaanse die zorg heeft gedragen voor de Nederlandse vertaling van de oorspronkelijk Duitse tekst.

1. Dit artikel is gebaseerd op een voordracht die ik in het kader van een gastdocentschap gehouden heb aan de Filosofische Faculteit van de

- Universität Konstanz (09-01-1991). Ik dank Ria de Bleser, Urs Egli, Friedrich Kambartel en Arnim von Stechow voor hun commentaar. Dankzij een bezoekersbeurs van N.W.O. heb ik van februari tot mei 1991 bij de Rijksuniversiteit Groningen aan dit onderzoek kunnen werken.
2. Searle zegt dat de (inclusieve) disjunctie van de hoeveelheid van deze kenmerken analytisch waar moet zijn (zie p. 138 en 140).
  3. Zie Levelt (1989) voor een overzicht van studies op het gebied van verbale taalproductie. Onderzoeken naar het produceren van eigennamen komen daarin niet voor.
  4. Zie De Bleser, Bayer & Luzzatti (1987), Bayer & De Bleser (1989) en De Bleser & Bayer (1990).
  5. H.J. heeft geen visuele problemen en haar stoornis heeft alleen te maken met hogere cognitieve functies.
  6. Bij gebonden morfemen speelt ook nog mee, dat zij wat hun status betreft eigenlijk niet apart uitgesproken kunnen worden.
  7. Bij automerken is voorzichtigheid geboden, omdat het soms gaat om eigennamen die soortnaam geworden zijn. Zo is bijvoorbeeld *Porsche* oorspronkelijk een achternaam, *Mercedes* een voornaam, terwijl deze namen tegenwoordig als naam voor een bepaald *soort* auto's gebruikt worden.
  8. Deze procedures kunnen bijvoorbeeld verzamelingstheoretisch gedefinieerd worden. Zij komen in semantische netwerken, die bij kunstmatige intelligentie gebruikt worden, vaak als de 'IS A'-relatie voor.
  9. Voorbeelden uit Tulvin (1972, p. 386 e.v.).
  10. Zie bijvoorbeeld Swinney (1979).

Bibliografie

- Bayer, J. & Bleser, R. de (1989) 'Lexikalische Morphologie und Tiefendyslexie: Eine Fallbesprechung'. In: Günther, H. (red.) *Experimentelle Studien zur deutschen Flexionsmorphologie*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Bleser, R. de, Bayer, J. & Luzzatti, C. (1987) 'Die kognitive Neuropsychologie der Schriftsprache: Ein Überblick mit zwei deutschen Fallbeschreibungen'. In: Bayer, J. (red.) *Grammatik und Kognition*. Sonderheft 1 der linguistischen Berichte, 118-162.
- Bleser R. de & Luzzatti, C. (1987) 'Semantic theory of proper and common nouns'. Voordracht gehouden op het *International Neuropsychological Symposium*, Sintra, Portugal, juni 1987.
- Bleser, R. & Bayer, J. (1990) 'Morphological reading errors in a German case of deep dyslexia'. In: Nespoulous, J.-L. & Villiard, P. (red.) *Morphology, phonology and aphasia*. New York: Springer Verlag.
- Coltheart, M., Patterson, K.E. & Marshall, J.C. (red.) (1980) *Deep dyslexia*. London: Routledge and Kegan Paul.

- Kripke, S.A. (1980) *Naming and necessity*. Oxford: Basil Blackwell. [ook in: Harman, G. & Davidson, D. (red.)(1972) *Semantics of natural language*. Dordrecht: Reidel.]
- Levelt, W.J.M. (1989) *Speaking: From intention to articulation*. Cambridge, Massachusetts: MIT-Press.
- McKenna, P. & Warrington, E.K. (1978) 'Category-specific naming preservation: A single-case study'. In: *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry* 41, 571-574.
- McKenna, P. & Warrington, E.K. (1980) 'Testing for nominal dysphasia'. In: *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry* 43, 781-788.
- Poeck, K. & Luzzatti, C. (1990) 'Slowly progressive aphasia in three patients: The problem of accompanying neuropsychological deficit'. In: *Brain*.
- Saffran, E.M., Schwartz, M.F. & Marin, O.S.M. (1976) 'Semantic mechanisms in paralexia'. In: *Brain and Language* 3, 255-265.
- Searle, J.R. (1971) 'The problem of proper names'. In: Steinberg, D. & Jakobovits (red.) *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Semenza, C. & Zettin, M. (1988) 'Generating proper names: A case of selective inability'. In: *Cognitive Neuropsychology* 5, 711-721.
- Swinney, D. (1979) 'Lexical access during sentence comprehension: (Re)consideration of context effects'. In: *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 18, 645-659.
- Stachowiak, F.-J. (1982) 'Zur Referenz und Bedeutung von Eigennamen aus psycholinguistischer Sicht'. In: Seiler, H.-J. & Stachowiak, F.-J. (red.) *Apprehension: Das sprachliche Erfassen von Gegenständen*. Tübingen: Verlag Gunter Narr.
- Tulving, E. (1972) 'Episodic and semantic memory'. In: Tulving, E. & Donaldson, W. (red.) *Organization of memory*. New York: Academic Press.